

I R O D A L O M.

A „*Revue Occidentale*“ című folyóirat folyó évi szeptemberi számából érdekesnek találjuk közölni dr. *Lacassagne*-nak, a lyoni orvosi facultás tanárának azon beszédét, melylyel a Lyonban, folyó évi június hóban tartott rabsegélyző-egyletek congressusát megnyitotta.

A beszéd szószerint a következő :

Valahol olvastam, hogy egy genuai dogetól, ki Versaillesban a nagy király (XIV. Lajos) fényes környezetében megjelent, egy udvaronc azt kérdezte, hogy mi ötlük fel legjobban neki az udvari pompában; mire így felelt: „A mit itt legkülönösebbnek találok, az az, hogy magam itt vagyok“.

Én is olyformát érzek, mikor e congressus elnöki helyét elfoglalom, s csak az nyugtat meg, hogy e széket csak rövid időre foglalom el olyanok elől, kik nálam több competentiával és tekintélylyel rendelkeznek.

Kétségkívül némileg törvényszéki orvostani tanárságom érdemelte ki részemre ez előnyt, de sokkal inkább az, hogy a lyoni börtönök felügyelő bizottságának alelnöke vagyok.

Új functiómnak egyik legkedvesebb kiváltságának tekintem azt, hogy elmondhatom: Uraim, üdvözlöm önöket; a congressus szervező bizottsága nevében biztosíthatom önöket, hogy nagy meglegedésünkre szolgál önöket körünkben üdvözölhetni.

Önfeláldozás és könyörület emberei, önök nem fogják úgy érezni magukat Lyon városában, mint idegenben, mert itt a köznagyilelkűség megnyilatkozásai és intézményei gyakoriak és változatosak. Mi itt nagyra becsüljük a szellemi munkákat, de még nagyobb becse van előttünk a szív sugallta munkálatoknak.

Mi nem viseltetünk korlátlan bizalommal az értelem souverain hatalma iránt s jobb szeretjük az érzelmet tekinteni az élet legfontosabb sarkkövének.

Oly korszakban élünk, hol senki sem lévén megelégedve a társadalom jelenlegi helyzetével, mindenki annak javítására törekszik.

Némelyek e célra eszméket, reformterveket, agyrémeket vagy éppen deliráló elmefuttatásokat produkálnak; mások ellenben szó nélkül és a jutalom minden reménye nélkül feláldozák e nagy célra vagyonukat, idejüket, sőt még életüket is. A jövő generációk pedig élvezik majdan a jóság s az önfeláldozás által felhalmozott kincseket.

A tudomány nem képes minden szükségletet kielégíteni, az ipar képtelen valamennyinek tevékenységét foglalkoztatni. Sociológiában úgy mint biológiában, az érzelem, más néven a szív, erősebb mint az ész vagy a jellem.

Őnök azt különben megértik, hisz folyton gyakorolják és cultiválják a két sociális érzelmet: a solidaritást s a continuitást.

Ellenkezőleg hovatovább jobban szaporodnak a felszólalások s a modern társadalom mindinkább s inkább reagál az absolut individualismus ellen, vagyis az ellen, a mit a múlt században, nem minden fenhéjázás nélkül, az *ember jogainak* neveztek. Napjainkban a jog szónak már nincs az az értelme. Tudjuk nagyon jól, hogy vannak egymás iránti kölcsönös kötelezettségeink, vagy, a mint Comte Ágost mondja: „Ezentúl senkinek sem lehet más joga, mint az, hogy mindig tegye meg kötelességét.“

Éppen azért nem kell az embereket úgy tekinteni, mint egyes egyedeket, mint izolált lényeket, hanem mint egy és ugyanazon organismus részeit. Éppen ez elvekből kifolyólag nekem a bűnről s a bűnösökről más a felfogásom, mint Lombroso collégámnak.

A turini törvényszéki orvostan tanárának véleménye szerint ugyanis az örökölhetőségnek, s még a legtávolabbi korba visszaható atavismusnak is, a bűn létrehozásában igen jelentékeny szerepe van.

Lombroso kezdetben azt tanította, hogy a bűnös nem más mint egy a modern civilisatióba tévedt vadember; egy a

praehistorikus korszak világából hirtelen közibénk cseppent, vagyis inkább visszatért ember, fölruházva a negyedkorszakbeli ember minden ösztönével és szenvedélyével.

Néhány évvel később, mikor jobban belemélyedt tárgyába, ez az első benyomás sokban módosult, és Lombroso, nagy mennyiségű statisztikai adatokra, mérésekre és százalékszámokra támaszkodva, azt tanította, hogy a született gonosztevő nem más mint egy pathologikus ember, a kin bizonyos boncztani jellegeket s egyéb sajátosságokat lehet észlelni, melyek, igaz, a tisztességes embereknél is előfordulnak, de nem oly gyakran s nem oly állandón. Végre, harmadik felfogásában, a gonosztevőt egyszerűen morális örültnek tekinti s kijelenti, hogy a született gonosztevő valószínűleg nem is egyéb epileptikus betegnél.

A francia iskola, mely Gall, Broussais, Morel és Despine nyomain halad, különböző elveket vall és más következtetésekre jutott el. Mi nem ismerhetjük el ezt a fatalismust, vagy ha úgy tetszik: ezt az eredendő hibát; a mi véleményünk inkább az, hogy a társadalom képezi s készíti elő a gonosztevőket.

E tekintetben két tényező létezik: az egyéni s a társadalmi tényező. Ez utóbbi a fontosabb. Az individualis tényezőnek korlátolt befolyása van csak. Nem fér ahhoz kétség, hogy a gonosztevőknél bizonyos physikai és morális anomaliákat s hibákat lehet megállapítani. De hogy e jelek egyedül magokban nem jellegzik a criminalitást, világosan mutatja az a körülmény, hogy más embereknél is fellelhetők.

Mikor a pathologikus oldal túlnyomó vagy túlsúlyra vergődik, akkor örülttel van dolgunk s nem büntetéssel. Azonban valamely bűntény borzalmassága, vagy az azt kísérő iszonytató körülmények nem nyújtanak elegendő alapot arra a feltevésre, hogy egy eszevesztett vagy lelki egyensúlyából kibillent egyén ténykedésével van dolgunk. A romboló ösztön bármily vérlázító megnyilatkozásai nem jogosítanak fel arra, hogy elkövetőjüket a *beteg* méltóságára emeljük.

Az ember születésétől bizonyos arravalóságokkal, ösztönökkel, szenvedélyekkel van felruházva, de nem egyszersmind azzal, a mit *morális érzéknek* nevezünk. Az a tehetség, mely arra képesít bennünket, hogy megkülönböztessük mi a jó, mi a rossz egy bizonyos társadalomban, következménye, okozata

az ama bizonyos társadalmi milieu-höz való alkalmazkodásnak, az abban való életnek. Ezért van, hogy ez a morális érzék az idők folyamában s a helyek szerint változik. Ez a sociális érzelem, jó tulajdonságaival és hibáival, egy bizonyos korszak erényeivel s balvéleményeivel, szokásaival, sőt előítéleteivel is összefügg s velök együtt módosul.

A bűntényt tehát így definiálhatjuk: *minden, egy emberi csoportosulásra nézve kártékony cselekedet*. Tudjuk továbbá, hogy az erkölcsi személyiség háromféle alakban nyilvánul: érzelmek, értelem és tevékenység útján. Ezen manifestatiók egy-egy alakjának túlsúlyát a közhasználat már rég szentesítette, megkülönböztetvén szellemes, jellemes és jószívű embereket.

Szintügy megkülönböztetjük a büntetéseket is, a szerint a mint ténykedések gondolatokban, cselekedetekben vagy érzelmekben nyilvánul.

Mondották azt is, hogy a társadalom úgy hozta létre az erényeket és bűnöket, a mint czukrot vagy gálíczkövet termel.

Helyesebben fejezhetjük ki ezt szerintem, mondván, hogy valamint a legtöbb élő testnek, úgy a társadalomnak is megvannak parasitái és mikrobái. Ezek a gonosztevők.

Ezen a téren az összehasonlítások maguktól kínálkoznak. Ki nem hallotta önök közül, hogy a mikrobák kétfélék, t. i. aërobiák, azaz olyanok, melyek csak a levegőben élnek, és anaërobiák, melyek az élelyt nélkülöző közegekben szaporodnak el. Éppen úgy vannak gonosztevők, kik világos nappal gyakorolják mesterségöket, míg mások csak éjjel működnek, elvonulva élnek sötét és fertelmes lebujaikban.

Vannak kórnműző mikrobák, melyeknek hatása a szervezetre abból áll, hogy működési zavarokat támasztanak és detritust hagynak maguk után. Ezek a detritusok veszedelmes méréganyagok, melyeket ptomainoknak nevezünk.

Ámde lehet-e feltennünk, hogy a fékevesztett börzespeculációk, a férges finansiális vállalatok, a lófuttatási fogadások s a házárd kártyajáték szenvedélyei büntetlenül foglalnak tért a társadalomban, s a nélkül, hogy maguk után desorganisáló erjedési anyagot hagynának? Ezek, nézetem szerint, a társadalmi ptomainok.

Tudjuk továbbá, hogy léteznek oly saprogén mikrobák, melyek rothadást idéznek elő, s más olyanok, melyek indif-

ferensen élnek a szervezetben, egész addig, míg egy véletlen körülmény kedvez elszaporodásuknak vagy provokálja mérgeességüket.

Szintúgy a társadalmi milieu is a kriminalitás tenyésztő folyadéka (bouillon de culture). A gonosztevő a mikroba, azaz olyan elem, a mely csak akkor emelkedik fontosságra, mikor megtalálja a bouillont, mely erjedésbe hozza.

De nem akarom tovább folytatni az összehasonlításokat, melyeket, reményilem, megbocsátanak egy kriminalista orvosnak. Csak azt akartam bebizonyítani, hogy egy társadalom egészségi állapotának megítélésére jobb criterium az erkölcsök állapota mint a törvények iránti tisztelet.

Bizonyos ugyanis, hogy soha, semmiféle korszakban a törvény elleni vétségek nem voltak gyakoriabbak mint ma; a kriminalitás mindenütt növekvőben van, a statisztika apadást feltűntető csalékony kimutatásai daczára, és a recidivák száma is mindenütt folytonosan növekedik. A börtönök és fegyházak tehát semmi hatással sincsenek azokra az emberekre, kik ott büntetésidejüket kitöltik? A bűnös börtönbe kerül. Hogyan fogja ott magát viselni? Az első órák, az első napok, az egyének különböző hajlamai szerint, a kétségbeesésnek, a magábatérésnek, a jól kiérdemelt és sokszor óhajtvá várt pihenésnek, a hosszas semmittevésnek vannak szentelve.

A kétségbeesés csak a véletlen s az alkalmi büntetéseket sujtja, a gonoszok és elvetemültek nemcsak nem esnek kétségbe, de még lelki furdalást sem érznek. Az öngyilkosság, mely nem egyéb mint a morális tönknek egy neme, kínálkozik akkor mint a szabadulás útja, de a velleitás nem elegendő; a megrögzött gonoszoknak meg éppen eszökbe sem jut az a kibúvó.

A legtöbb rabnak a börtön nem egyéb mint a bűnökben való tökéletesbülés iskolája. Némelyek közülök úgy tekintik azt, mint egy fájdalmas incidenst az élet folyamán. Sokaknak, kivált napjainkban, nem más az, mint egy nyugvópont, egy olyan esély, mely a kalandok sorában nem éppen a legkellemetlenebb. Nem fér ahhoz kétség, hogy a magánzárka jótékony hatást gyakorol; ha tartamát nem nyújtják ki túlsokáig, hatalmas csillapítószert képez az s csaknem kivétel nélkül valamennyi rabnak előnyére van.

De a közös börtönélet valóságos pokol. A rossz termé-

szetűek még jobban elvetemednek és megmértelyezik még a kevésbbé romlottakat is.

Ha nem tartanék tőle, hogy paradoxonnak fog sokak előtt feltűnni állításom, úgy azt mondanám, hogy a börtön csakis azokra nézve jár haszonnal, kiket már maga a büntetés gondolata is megjavít, ellenben a valódi gonosztevőkre semmi néven nevezendő jótékony hatással nincs. Ezeket a veszedelmes lényeket, igaz, ideig-óráig elkülöníti a társadalomtól, de csak azért, hogy annál elvetemültebben s romlottabban bocssássa őket ismét közforgalomba.

Lássuk, mi történik a rabbal kiszabadulása után. Lehet, hogy ha azok kategoriájába tartozik, kik pillanatnyi felhevülés vagy rossz impulsió hatása alatt botlottak a rossz ösvényre, s csak véletlenül sülyedt a bűn fertőjébe. Az ilyeneket támogatni, igazgatni és tanácsolni kell, sőt segédkezet kell nekik nyújtani abban, hogy ballépésőknek még emlékezete is eltörldődjék. A valódi gonosz vagy elvetemült rab azonban gyógyíthatlan; reá nézve a rabsegélyző s egyéb humanitárius egyletek jóakarata és buzgalma tökéletesen kárba veszett. Az ilyen azonban van, hogy minél gyakrabban s minél tovább éldegéljen az ő rovásukon; nincs más mentség mint őket a munkához szoktatni. Egyedül a munka képes emancipálni az erkölcsileg elzüllötteket, s csak arról lehet mondani igazán, hogy a bűn fertőjéből kilábolt, a ki a munkában keres és talál menedéket.

Vannak olyanok, kikre e jótékony befolyásnak nincs fogantja. Ezeknél, mintha az akarat paralysálva volna. Itt már hasztalan minden; semmi sem képes a helyes útra téríteni a büntől elkényszeredett, a nyomortól elbutult, az élet véletlen esélyeihez szokott máról holnapra tengődő existenciákat. Ezek a társadalom ellenségei, antiszociális lények.

De vannak azonkívül még gyengék és élehetetlenek. A szabadság nem minden embernek való, bármennyire erősítsék az ellenkezőt. Olyan az mint az újbor, mely a fejbe száll és elkábít, s a mellett mindenféle helytelen impulzusnak tárt kaput nyit.

Mi türés-tagadás, be kell vallani, hogy vannak olyan emberek, kik képtelenek arra, hogy helyesen irányozzák önmagukat. Régen, a letűnt századokban az ilyen félenk, tétovázó egyének, kik vi-szariadtak a társas élet bajaitól, kedvezőtlen esélyeitől, menhelyet s nyugalmat találtak a középkori monostorok celláiban.

Mire számíthatnak mai napság? A börtönre. Valjon a társadalom nem ajánlhatna-e fel nekik tisztességesebb s főleg civilizációinknak megfelelőbb menedéket?

Őnök épp oly jól tudják mint én, hogy a mentség, melyet a gonosz hajlamú emberek mellett unos-untig felhoznak, az, hogy az illetők szerencsétlenek. Mindnyájan abban fáradunk, hogy minél jobban leszállítsuk ezek számát, s a jó embereknek valamennyinek a közjóra irányuló eme ligába kellene összeállniok.

A nagy társadalmi kötelességek teljesítésére mozgósítani kell a nagy társadalmi erőket. Nem szabad helyt engedni a tespedő s előre nem látó fatalismusnak. Cselekedjünk s mások is majd segélyünkre sietnek.

Algirban egy ízben a következő adomát hallottam.¹ Egy jámbor arabs tevéjét a mecset bejárata mellett hagyta s belép-vén a szentélybe, így kiáltott fel: „Allah, ime imádkozni jövök ide s ez alatt tevémet gondviselésedre bízom“. Mire Allah, imígyen felelt: „Eredj és kösd meg erősen tevédet a szomszéd fához, azután gondviselésem majd foglalkozik vele“.

Pedig minden erőlködés sikertelen marad, ha azokat az okokat, melyek az értelmi és morális süllyedést előidézik, nem sikerül gyökeresen eltávolítani.

Kötelességem késztet rámutatni ez okok legfőbbjére: az alkoholismusra. Hogyan lehetne gátat vetni e mindent elnyeléssel fenyegető áradatnak? Nem-e hiábavaló minden fáradozásunk, a végből, hogy a gyengék bátorságát felemeljük, elhátározásukat megszilárdítsuk, erő kifejtéseiket istápoljuk, ha másfelől meg tétlenül kell szemlélnünk, mint emelkedik lassan, de biztosan és végzetszerű haladásban az új generációkban az ener-váltak s a tébolyodottak arányszáma, a szeszes italok mérték-telen élvezete folytán.

Ennek a bajnak az orvoslása nem foglalkoztatja még a kormányok s a közönség figyelmét. Pedig már jó volna vele alaposabban foglalkozni. Mert hiszen a sociális testnek nyava-lyája ez, annak a testnek, melynek minden egyes része solidari-tásban van egymással, a melyre tehát joggal alkalmazható a Hippokrates-féle elv:

Consensus unus, concursus unus, conspiratio una.

* * *

K—n.

¹ *Lacassagne* dr. előbb az algiri orvosi fakultásnak volt tanára.

Ford.

A „*Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane*“ H. Ebbinghaus- és A. Königtől szerkesztett folyóirat az évi 2—3-ik kettős füzetében figyelemreméltó cikket találunk *Helmholtztól*: „*Über den Ursprung der richtigen Deutung unserer Sinneseindrücke*“ cím alatt. A régibb philosophok és psychologok hajlandók voltak mindent, a mi érzéki észrevételi képeinkben minden eszmélés és gondolkodás nélkül és mégis mindenkinél egyforma módon jön létre, a *perceptio* fogalma alá sorolni, és az idegrendszer szerves berendezésének közvetlen eredménye gyanánt tekinteni, melynél még az ú. n. alsóbb pszichikai folyamatok, pl. az emlékezés közreműködését is teljesen figyelmen kívül hagyták. Ezzel szemben Helmholtz kimutatja, hogy vannak képzetek, melyek szintén minden eszmélés és gondolkodás nélkül jönnek létre, de a melyeknél az idegrendszer működése mellett az alsóbb pszichologiai folyamatok közreműködését mégis el kell ismerni. Fejtegetéseinek végeredményét következő három pontba foglalja össze: 1. az ember veleszületett természetének hatásaképpen csak reflex-mozgások és ösztönök vehetők fel; 2. a szemléletek képzésénél az emlékezés öntudatlan munkájával létrejött inductiv következtetések játszanak kiváló szerepet; 3. kétséges, vajjon a felnőttek képzetkörében egyáltalán találhatók-e olyan ismeretek, a melyek más forrásból fakadnának.

A 4-ik füzetben W. Preyer „*Die Empfindung als Function der Reizänderung*“ cím alatt közli e kérdésre vonatkozó észrevételeit, s főleg azon, lélektani szempontból kiválóan érdekes problémával foglalkozik: vajjon a belső ingerek, melyek az ideges központokra hatnak, ugyanazon törvényeknek hódolnak-e, mint a külső ingerek? E végből számos kísérletet hajtott végre, tapasztalatokat gyűjtött és sikerült constatalnia, hogy a külső ingerek törvénye a belső ingerekre nézve is áll. Az mindenesetre bizonyos, hogy a légzési centrumok és a velők összekötött görcscentrumok feltétlenül alávetvék az idegingerlés általános törvényének. Legszenbetűnőbben mutatja ezt az elvérzésnél egyébként csalhatatlanul görcsöket létesítő ingerek hatástalan volta, azon esetekben, a melyekben ez a folyamat hosszú időközre van kinyújtva. Az ú. n. epilepsoid rángatózások, melyek gyors elvérzésnél állandóan jelentkeznek, teljesen kimaradnak, ha az állat lassan vérzik el. A miből világos, hogy lassú és folytonos elvérzési folyamat, az erős centro-motorikus ingert teljesen hatástalanná teszi.